

UDK 352/354(497.4)"1918/1941"

Splošna okrajna uprava v Sloveniji v letih 1918 do 1941

JOŽE ŽONTAR

dr., redni profesor, svetovalec vlade RS v pokoju, Zoisova 30, SI-4000 Kranj

IZVLEČEK

Narodna vlada SHS v Ljubljani je prevzela avstrijsko organizacijo okrajnih glavarstev. Na njihovo delovanje so v prvem obdobju vplivale razmere do določitve meje z Italijo in Avstrijo. Zakon o občni upravi iz leta 1922 ter uredba o razdelitvi države na oblasti z istega leta sta dala podlago novi organizaciji okrajnih glavarstev. Ta je bila leta 1929 z zakonom o notranji upravi ter z razdelitvijo na banovino in poznejšimi spremembami delno spremenjena.

ABSTRACT

DISTRICT ADMINISTRATION IN SLOVENIA IN 1918-1941

The National Government of the Kingdom of SHS in Ljubljana maintained the Austrian organization of local district boards. In the first period the district board activities were affected by the establishment of border with Italy and Austria. The Act on administration from 1922 and the Regulation on the division of the country into administrative areas from the same year laid the foundation for the new organization of districts. This organization was partially changed by the Act on internal administration in 1929 together with the division into banovinas and by further modifications.

Prehodno obdobje

Narodna vlada SHS v Ljubljani je prevzela avstrijsko organizacijo okrajnih glavarstev ter jih z razglasom z dne 31. oktobra 1918 uzakonila.¹ Njeno poverjeništvu za notranje zadeve je z uredbo z dne 5. novembra 1918 določilo, da mora vsa izvršna oblast zopet preiti izključno v roke javnih oblasti. Vse bivše c. kr. oblasti, posebno okrajna glavarstva, davčni uradi itd. so bili dolžni, brez odlašanja začeti zopet poslovati oz. nadaljevati z delom.² V skladu s tem je na podlagi sklepa ministrskega sveta v Beogradu z dne 22. decembra 1918 celotna Narodna vlada SHS v Ljubljani 10. januarja 1919 razpustila vse narodne svete in narodne straže.³ Vsi uradniki okrajnih glavarstev so morali podpisati izjavo, da bodo zvesti in pokorni Narodni vladi SHS v Ljubljani. Kot notranji in zunanji uradni jezik je bila predpisana slovenščina, vloge pa so morali sprejemati tudi v jezikih drugih narodnosti, živečih v Državi SHS, a reševati v slovenskem jeziku. Vsi napisi na uradnih poslopih so morali biti v uradnem jeziku.⁴

Politični okraji so temeljili na zakonu o postavitvi političnih upravnih oblasti z dne 19.

maja 1868.⁵ Upravna razdelitev dežel pa je bila predpisana z ministrsko uredbo z dne 10. julija 1868, na Kranjskem pa že z ministrsko uredbo z dne 3. februarja 1867.⁶ Okrajna glavarstva so predstavljala državno upravo na prvi stopnji pod enotnim vodstvom okrajnih glavarjev, strokovni uradniki – zdravstveni, gradbeni, gozdarski – so bili njihovi referenti. Okrajne glavarje je imenoval minister za notranje zadeve. Za delo strokovnih uradnikov je bil odgovoren deželni šef. Poslovanje okrajnih glavarstev je urejala uradna instrukcija, objavljena z ministrsko uredbo z dne 17. marca 1855, po referatskem sistemu.⁷ V pristojnost okrajnih glavarstev so sodile vse naloge splošne uprave, kolikor niso bile posebej izvzete. Za reševanje šolskih zadev pa so obstajali posebni okrajni šolski sveti. Instančna pristojnost je bila določena z vladarjevimi določbami o ureditvi in uradni dejavnosti okrajnih uradov, okrožnih oblasti in namestništev, objavljenimi z ministrsko uredbo z dne 19. januarja 1853.⁸ Upravni sistem okrajnih glavarstev lahko označimo kot birokratskega.

¹ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 1-1/1918-1919.

² Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 2-11/1918-1919.

³ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 36-263/1918-1919.

⁴ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 25-203/1918-1919.

⁵ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, št. 17-44/1868.

⁶ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, št. 41-101/1868; št. 41-102/1868; št. 10-22/1867. – Jože Žontar, Obnovitev okrajnih glavarstev na Kranjskem (1867), Zgodovinski časopis 55, Ljubljana 2001, str. 451.

⁷ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, št. 15-52/1855.

⁸ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, št. 4-10/1853.

Organizacija prvostopenjskih splošnih državnih upravnih oblasti v novih razmerah ni ostala povsem nespremenjena, čeprav se predpisi niso spremenili. Sistem poverjeništev pri narodni in deželni vladi ter sistem samostojnih, samo raznim ministrstvom podrejenih oddelkov druge stopnje v Ljubljani, je vplival tudi na stanje v prvi stopnji in je zrahljal načelo koncentracije okrajnih glavarstev. Strokovni organi so postali polagoma povsem neodvisni od okrajnega glavarja.⁹

V Prekmurju so obstajali – do tedaj na stopnji okrajev – za nekatere upravne panoge posebni državni uradi, tako na primer za gradbene in šolske zadeve. Okrajna predstojništva, kot splošni upravni organ, so bila zunanji uradi municipalijev, okrajni predstojniki, postavljeni po skupščini municipalnega odbora, pa so bili neposredno podrejeni podžupanu županije. Po zasedbi Prekmurja avgusta 1919 deželna vlada za Slovenijo ni prevzela ogrskega upravnega sistema, marveč je tudi v Prekmurju vpeljala avstrijskega.¹⁰

V nekdanji Kranjski so bili v neposredni upravi Narodne vlade SHS v Ljubljani in njene naslednice Deželne vlade za Slovenijo že od začetka politični okraji Radovljica, Kranj, Kamnik, Ljubljana, Litija, Krško, Novo mesto, Kočevje in Črnomelj. Italija je zasedla še nekaj več ozemlja, kot ji je bilo obljubljeno z Londonskim paktom, tako od nekdanje Kranjske ves postojnski okraj, logaško kotlino z Logatcem, dele občin Oslica in Sorica v kranjskem okraju, občino Bela Peč in dobro polovico občine Rateče v radovljiškem okraju. Za nezasedene dele logaškega okraja, in sicer za občine Begunje, Cerknica, Št. Vid nad Cerknico, Bloke, Lož in Stari trg pri Ložu je bila novembra 1918 ustanovljena politična izpostava Okrajnega glavarstva Logatec s sedežem v Starem trgu oziroma Ložu; občina Žiri, razen zasedenega dela, pa je bila začasno dodeljena kranjskemu okraju. Naslednji mesec je bila kot sedež omenjene izpostave določena Cerknica; iz njenega območja je bil marca 1920 izločen tisti del občine Rovte, ki ga niso zasedli Italijani (in sicer vas Praprotno brdo ter kraja Podpesek in Sovra) ter pripojen Okrajnemu glavarstvu za ljubljansko okolico.¹¹

Po sklenitvi Rapalske pogodbe novembra 1920 je Italija vrnila večino občine Sorica ter

logaško kotlino. Občina Sorica je bila zopet dodeljena kranjskemu okraju. Marca 1921 je bila politična izpostava v Cerknici odpravljena in obnovljeno Okrajno glavarstvo v Logatcu s krajevnim območjem za tisto ozemlje nekdanjega okrajnega glavarstva logaškega, ki je pripadlo po Rapalski pogodbi Sloveniji in za ozemlje nekdanje izpostave v Cerknici. Temu so bila nato zopet dodeljena začasno ločena območja (občina Žiri, vas Praprotno brdo ter kraja Podlessek in Sovra).¹²

Primorje so v celoti zasedli Italijani. Narodna vlada v Ljubljani je sicer 18. novembra 1918 imenovala svojega vodjo okrajnega glavarstva v Gorici, dr. Podgornika, ki pa ni mogel izvajati dejanske upravne oblasti.¹³

Na Koroškem je 30. novembra 1918 Narodna vlada odstavila tedanjega okrajnega glavarja v Velikovcu, Roberta barona Benz von Albkrona in imenovala svojega vodjo okrajnega glavarstva, Matevža Kaklna.¹⁴ Za zahodni del slovenske Koroške je bila decembra 1918 ustanovljena začasna politična izpostava za ozemlje okrajnih glavarstev v Beljaku, Celovcu in Šmohorju – kolikor so bila ta glavarstva v območju Narodne vlade – s sedežem v Borovljah. Ta naslov so uporabili, da bi z njim označili upravičenost Narodne vlade do vseh slovenskih delov omenjenih okrajev.¹⁵

Delovanje obeh koroških uradov so močno ovirali boji med nemškimi in jugoslovanskimi četami, njuni upravni okoliši so se menjavali po vsakokratnem položaju. Tako je bilo na primer območje Okrajnega glavarstva v Velikovcu decembra 1918 razširjeno celo na sodni okraj Št. Pavel v Labodski dolini.¹⁶ Januarja 1919 so Nemci zasedli Borovlje, maja istega leta pa Velikovec. Ko so čete generala Smiljaniča v dneih od 28. maja do 6. junija 1919 zopet zasedle Koroško in dosegle najsevernejšo točko pri Gospe Sveti, je vojaška okupacijska oblast imenovala za celovški okraj civilnega komisarja v Celovcu ter obnovila velikovško glavarstvo in politično izpostavo v Borovljah. Jugoslovanske čete so morale zapustiti Celovec že ob koncu julija 1919.

⁹ Dragotin Trstenjak, Uprava v Sloveniji, v: Spominski zbornik Slovenije: Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 115.

¹⁰ Zakonski člen XXI, 1886: o municipalijah. – Dragotin Trstenjak, Uprava v Sloveniji, v: Spominski zbornik Slovenije: Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 114.

¹¹ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 14-140/1918-1919, št. 21-187/1918-1919; Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 42/1920 (razglas poverjenišтва za notranje zadeve z dne 24. 3. 1920).

¹² Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 34/1921 (razglas poverjenišтва za notranje zadeve z dne 23. 3. 1921); št. 40-104/1921. – Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921 (za objavo pripravil Peter Ribnikar), 3. del, Ljubljana 2002, str. 246, 273, 281.

¹³ Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 1.del, Ljubljana 1998, str.116.

¹⁴ Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 1.del, Ljubljana 1998, str. 150.

¹⁵ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 23-195/1918-1919.

¹⁶ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, št. 28-220/1918-1919.

Okrajno glavarstvo v Velikovcu in politična izpostava v Borovljah, ki se je kasneje spremenila v okrajno glavarstvo, sta ostali v jugoslovanski upravi do izvedbe plebiscita oktobra 1920.¹⁷

Po Senžermenski mirovni pogodbi septembra 1919 sta pripadli Državi SHS samo občina Jezerško, ki je bila pridružena kranjskemu okraju in Mežiška dolina (sodni okraj Prevalje), za katerega so ustanovili po plebiscitu Okrajno glavarstvo v Guštanju. Sedež urada je bil nato prenesen na Prevalje.¹⁸

V nekdanji Stajerski je uprava Narodne vlade zajemala politične okraje Maribor, Slovenj Gradec, Konjice, Celje s politično izpostavo v Mozirju, Ptuj, Ljutomer in Brežice. Po Sanžermenski mirovni pogodbi je prišel v sklop Države SHS del političnega okraja Radgona, in sicer tako imenovana Apaška kotlina južno od Mure, ki je bila potem razdeljena med politična okraja Maribor in Ljutomer. Krajevne občine Dražen Vrh, Grabe, Lokavci, Rožni grunt, Sladki Vrh, Ščavnica, Trate, Velka, Vratje in Vratji Vrh je deželna vlada dodelila Okrajnemu glavarstvu Maribor, občine Absberg, Apače, Črnci, Drobinci, Lutverci, Nasoya, Plitvica, Plitvički Vrh, Rosshof, Segovci, Žepovci in Žigmarce pa Okrajnemu glavarstvu v Ljutomeru (avgusta 1920). Manjši popravki mej so bili tudi med mariborskim in lipniškim okrajem. Od okraja Slovenj Gradec je severozahodni del (občina Sobota in del občine Fernice) pripadel Avstriji.¹⁹

Mesta Ljubljana, Maribor, Celje in Ptuj so ostala kot statutarna mesta izločena iz političnih okrajev.

Prekmurje so zasedle jugoslovanske čete v prvi polovici meseca avgusta 1919. Začasna uprava pod civilnim komisarjem se je spremenila v dokončno dne 1. junija 1921, ko je bilo ustanovljeno Okrajno glavarstvo s sedežem v Murski Soboti, za ozemlje, ki je bilo do tedaj pod upravo civilnega komisarja za Prekmurje, namestništvo civilnega komisarja v Dolnji Lendavi pa je postalo izpostava okrajnega glavarstva.²⁰

Narodni svet v Mariboru je dosegel, da je avstrijsko notranje ministrstvo na Dunaju 31.

oktobra 1918 odpoklicalo nemške okrajne glavarje v Spodnji Stajerski in imenovalo za vodje slovenske uradnike. Marca 1919 je deželna vlada predlagala ministrstvu za notranje zadeve imenovanje nekaj okrajnih glavarjev. Šlo je za pre-razporeditev visokih uslužbencev Deželne vlade, ki se ji je zmanjševal obseg dela.²¹

Obdobje vidovdanske ustave

Komisija za preosnovo javne uprave pri Deželni vladi za Slovenijo je decembra 1919 pripravila mnenje o prihodnji državni upravi. V prvi vrsti je bilo to delo njenega predsednika Henrika Steske, ki je že od leta 1905 služboval pri Deželni vladi v Ljubljani. Poudarili so, da je na najnižji stopnji državne uprave, to je v okraju, nujno potrebna določena koncentracija, sicer bo uprava predraga ter prepočasna ali preveč enostranska. Pa tudi zato, ker je glede na notranjo vez vsega gospodarskega, prosvetnega in zdravstvenega življenja potrebno, da obstaja oblast, ki skrbi za kolikor mogoče harmonično delovanje vseh t.i. političnih strok državne uprave. Ni potrebno, da bi imeli posebne okrajne veterinarske, zdravstvene, gozdarske in gradbene oblasti. Samo tam, kjer ima najnižja stopnja izključno pravni značaj in ni treba sodelovanja drugih strokovnjakov ter se tovrstna stroka izdatno ločuje od ostalih upravnih panog (npr. davčne oblasti najnižje stopnje), ali koder lahko najnižja stopnja obsega velik okoliš (npr. okrajne rudarske oblasti), ali kjer so upravne zadeve ene in iste vrste na enem kraju v zelo obsežni meri osredotočene (npr. luška glavarstva in podobne pomorske oblasti), ni pomislekov glede posebnih strokovnih oblasti.

Potem ko je bil objavljen osnutek zakona o občni upravi, je predsedstvo Pokrajinske uprave 5. januarja 1922 poslalo v Beograd pripombe k osnutku zakona (pripravil jih je Henrik Steska), v katerih je ponovno poudarilo potrebo po koncentraciji državne uprave na najnižji stopnji. Razen tega v Sloveniji ali Dalmaciji ni mogoče, da bi glede na njuno velikost ustanovili upravni okraj za vsak sodni okraj. Kot merilo naj bi bilo upoštevano načelo, da obsega upravni srez od enega do tri sodne okraje z 20 do 30.000 prebivalci. Zaradi nujno potrebnega mirnega razvoja ne kaže, da bi že sedaj z zakonom določili nove sodne okraje in meje sodnih okrajev oziroma srezov bistveno spremenili. Potrebno pa bo meje nekaterih sodnih okrajev, posebno ob bivši kranjski in štajerski meji v doglednem času spremeniti. Da pa ne bo preveč vznemirjenja in

¹⁷ Lovro Bogataj, *Uprava v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršitve Vidovdanske ustave*, v: *Slovinci v desetletju 1918-1928* (uredil Josip Mal), Ljubljana 1918, str. 375-376.

¹⁸ Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 13/1921 (razglas poverjenišva za notranje zadeve z dne 3. 2. 1921); št. 57/1921 (Iz. Službene novine Kraljevine SHS, št. 113/1921). – Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 3. del, Ljubljana 2002, str. 208, 227, 313.

¹⁹ Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 100/1920 (razglas poverjenišva za notranje zadeve z dne 20. avgusta 1920). – Lovro Bogataj, *Uprava v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršitve Vidovdanske ustave*, v: *Slovinci v desetletju 1918-1928*, Ljubljana 1928, str. 376.

²⁰ Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 56/1921 (iz: Službene novine Kraljevine SHS, št. 112/1921).

²¹ Dragotin Trstenjak, *Uprava v Sloveniji*, v: *Spominski zbornik Slovenije: Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, Ljubljana 1939, str. 115. – Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 2. del, Ljubljana 1999, str. 72.

vpitja s strani vsakokratnih opozicijskih političnih krogov, naj se take spremembe prepustijo prizadetim lokalnim dejavnikom.²²

Zakon o občini upravi z dne 26. aprila 1922 je dejansko zaustavil nadaljnjo dekoncentracijo okrajnih glavarstev in spet vse posle splošne uprave na prvi stopnji združil v uradu sreskega poglavarja, razen onih, ki so bili s posebnimi predpisi naloženi drugim oblastem. Svoje naloge so opravljali sreski poglavarji samostojno ter so bili osebno odgovorni zanje. Pravni in strokovni referenti, ki so jim bili dodeljeni (sanitetni, tehnični, prosvetni, veterinarski, ekonomski, gozdarski in drugi), kakor tudi potrebno tehnično osebje, so opravljali delo po njegovih navodilih in odgovornosti. Strokovni referenti so bili lahko postavljeni tudi za več srezov. Že na podlagi dejstva, da uporablja zakon tudi za urad osebni izraz sreski poglavar, kaže, da je hotel zakonodajalec podčrtati osebno odgovornost starešine urada za vse poslovanje, da je torej uzakonil monokratski (birokratski) sistem poslovanja. Sreske poglavarje je imenoval minister za notranje zadeve. Za nastavitvev je moral kandidat izpolnjevati naslednje pogoje: da ima pravno izobrazbo, da ima najmanj osem let državne službe ter da je opravil poseben praktični izpit. Še nadalje so bile možne v večjih srezih sreske izpostave. Te so bila pristojne za vse zadeve sreske upravne oblasti, razen za tiste, ki so zahtevale po svoji naravi enotno izvrševanje v vsem srezu. Sicer so starešine sreske izpostave opravljali vse poverjene zadeve samostojno ter, enako kot sreski poglavarji, neposredno poslovali z velikim županom, pa tudi z drugimi oblastmi in uradi.

Okrožne uprave v Sloveniji niso postavili, glede na to, da je doslej ni bilo. Mesta, ki so imela upravno oblast prve stopnje (mesta z lastnim statutom: Ljubljana, Celje, Maribor, Ptuj), so opravljala to funkcijo še naprej, do sprejetja zakona o samoupravi mest, razen tistih državno-in varnostnopolicijskega značaja, ki so jih upravljale redne državne policijske oblasti. Glede na nadaljnji obstoj okrajnih samouprav, je bilo predvideno, da za razliko od Ljubljane, ki bo tudi v samoupravnem oziru poseben srez, mesta Maribor, Celje in Ptuj ne bodo opravljala nalog sreske samouprave.²³

Na podlagi uredbe o razdelitvi države na oblasti z dne 26. aprila 1922 je Ljubljanska oblast obsegala sreze, ki so jih izoblikovali iz dotodnjih političnih okrajev:

Črnomelj,
Kamnik (razen občin Motnik, Trojane in Špitalič, ki so bile dodeljene srezu Celje, z odlokom z dne 28. aprila 1927 pa spet srezu Kamnik),

Kočevje,
Kranj (s koroško občino Jezersko),
Krško,
Litija,
Ljubljana-okolica,
Logatec,
Novo mesto,
Radovljica,
Kastav.

Ozemlje nekdanje Štajerske, ki je prišlo v sklop Ljubljanske oblasti, so razdelili med dva sreza:

Brežice: sodna okraja Brežice in Sevnica ter občini Veliki Kamen in Mrčna sela iz sodnega okraja Kozje,

Laško: sodni okraj Laško (razen občine Sv. Rupert) ter sodni okraj Radeče z območja nekdanje Kranjske.

Na novo je bil oblikovan le srez Laško. Srez Kastav je bil z zakonom z dne 20. maja 1928 dodeljen Primorsko-krajiški oblasti v Karlovcu.

Politični okraji v okviru mariborske oblasti so doživeli več sprememb, tako da so bili (ob upoštevanju razglasa velikega župana mariborske oblasti z dne 19. maja 1924) srezi:

Maribor-levi breg: sodna okraja Maribor-levi breg ter Sv. Lenart,

Maribor-desni breg: sodna okraja Maribor-desni breg in Slovenska Bistrica,

Dravograd: sodna okraja Marenberg in Guštanj (s sedežem na Prevaljah),

Slovenj Gradec: sodna okraja Slovenj Gradec in Šoštanj (brez občine Šmartno ob Paki) ter občini Gornji Dolič (v predpisu z dne 19. maja 1924: Spodnji Dolič) in Kozjak iz sodnega okraja Konjice,

Konjice: sodni okraj Konjice (brez občin Gornji Dolič in Kozjak),

Gornji grad: sodni okraj Gornji Grad in občina Šmartno ob Paki iz sodnega okraja Šoštanj,

Celje: sodna okraja Celje in Vransko (v predpisu z dne 19. maja 1924 dodano: občina Št. Rupert iz sodnega okraja Laško ter občine Motnik, Trojane in Špitalič iz sodnega okraja Kamnik (na podlagi odloka z dne 28. aprila 1927 so bile zadnje tri občine dodeljene srezu Kamnik),

Šmarje-Rogatec-Kozje: sodni okraji Šmarje, Rogatec in Kozje (v predpisu z dne 19. maja 1924 dodano: brez občin Mrčnega in Velikega Kamna) ter občina Stoprce iz sodnega okraja Ptuj,

Ptuj: sodni okraj Ptuj (brez občine Stoprce), sodni okraj Ormož,

Ljutomer-Radgona: sodna okraja Ljutomer in Gornja Radgona z Apaško kotlino,

Murska Sobota: sodni okraj Murska Sobota,

Dolnja Lendava: sodni okraj Dolnja Lendava,

²² Arhiv Republike Slovenije 103, Komisija za preosnovo javne uprave pri predsedstvu Deželne vlade za Slovenijo, fasc. 1, št. 15068; fasc.3, št. 154, 7056. – O Henrikju Steski: Slovenski biografski leksikon III, 11. zv., Ljubljana 1971, str. 481.

²³ Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 49-135/1922; izpremembe: št. 124-405/1922. – Dragotin Trstenjak, Uprava v Sloveniji, v: Spominski zbornik Slovenije: Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 115-116.

Čakovec: sodni okraj Čakovec,
Prelog: sodni okraj Prelog.²⁴

Na novo so bili osnovani gornjegrajski, šmarško-rogaško-kozjanski ter dolnjelendavski srez.

Ministrski svet je na seji 24. januarja 1924 določil sedeže srezov, kjer ti doslej še niso bili določeni: laškemu srezu – Laško, mariborskemu srezu (desni breg) – Maribor, gornjegrajskemu srezu – Gornji Grad, šmarško-rogaško-kozjanskemu srezu – Šmarje pri Jelšah in dolnjelendavskemu srezu – Dolnja Lendava. Upoštevali pa niso prizadevanj občine Trbovlje, da bi bil sedež laškega sreza v tamkajšnjem kraju.²⁵

Na podlagi razglaša velikega župana mariborske oblasti z dne 19. maja 1924 so morala sreska poglavarstva začeti delo 1. junija 1924, razen sreskih poglavarstev Maribor levi breg in Maribor desni breg, zaradi tehničnih težav pri delitvi okrajnega glavarstva v Mariboru. Za začetek poslovanja je bil določen 1. julij tega leta. Z dnem začetka poslovanja sreskih poglavarstev sta bili odpravljene politični izpostavi v Mozirju in Dolnji Lendavi.²⁶

Razdelitev na sreze ni doživela nadaljnjih sprememb, le v Škofji Loki je bila leta 1927 ustanovljena sreska izpostava. V njeno območje so sodile vse občine škofjeloškega sodnega okraja. Sreskemu poglavarju v Kranju so bile še pridržane vse vojaške zadeve, volitve v narodno, oblastno in sresko skupščino, pridobitne in gospodarske zadrage, proračuni in obračuni okrajnih blagajn, zadeve, ki so sodile v področje sreskega kmetijskega referenta, gozdotehnične zadeve, zadeve s področja ministrstva za narodno zdravje (med njimi tudi volitve v zdravstvene zastope) in zadeve s področja ministrstva za prosveto. Veterinar in "podšumar" pa sta bila na sreski izpostavi.²⁷

Poleg splošnih so obstajale še druge oblasti prve stopnje: okrožni agrarni uradi, to je uradi za zadeve agrarne reforme (skupni za več srezov), lokalni komisarji za agrarne operacije (po eden za vsako oblast), okrožni rudarski uradi (po eden za vsako oblast), oblastni inšpektor za delo, policijske oblasti prve stopnje (policijska rav-

nateljstva, policijski komisariati, komisariati železniške policije) ter sreski šolski sveti.

Obdobje šestojanuarske diktature in oktroirane ustave

Z zakonom o notranji upravi z dne 19. junija 1929 so dobile upravne oblasti nov ustroj in delokrog. Splošne državne upravne oblasti prve stopnje so se imenovala odslej sreska načelstva. Vendar so zadnja leta pred drugo svetovno vojno v neslužbenem izražanju začeli uporabljati namesto besede srez okraj. Sreske načelnike so postavljali na predlog ministra za notranje zadeve s kraljevim ukazom. Zakon je v organizacijskem smislu ponovno poudaril koncentracijo uradov splošne uprave. Kot osrednja pristojnost sreskega načelnika so bile določene vse zadeve splošne uprave, razen tistih, ki so bile izrecno prenesene na druge državne ali samoupravne oblasti. Predvsem je bila poudarjena njegova skrb za gospodarski, socialni in kulturni napredek. V skrbi za javni mir, varnost, red, za varnost prometa, zdravje ljudi in živali, javno moralo in za pospeševanje narodnega gospodarstva je smel sreski načelnik s privolitvijo banske uprave izdajati tudi uredbe splošnega značaja. Po zakonu o občinah iz leta 1933 so sreska načelstva tudi nadzirala poslovanje občin in bila pritožbena instanca za občinske oblasti. Sreskemu načelniku so bili dodeljeni politični upravni uradniki in posebni strokovni referenti: sanitetni, tehnični, prosvetni, veterinarski, gospodarski, gozdarski in drugi, kakor tudi pomožno osebje. Glede na krajevne razmere so lahko posamezne strokovne referente postavili tudi za dva sreza ali več. Tudi sreska načelstva so bila monokratsko urejena. V večjih srezih je smel minister za notranje zadeve, na predlog bana, po odobritvi ministrskega sveta, ustanoviti sreske izpostave.²⁸

Določba zakona, da je sreski načelnik predstavnik vlade v srezu, je kljub uredbi o depolitizaciji upravnega uradništva omogočala zamenjavo sreskih načelnikov tudi ob spremembah vlade.²⁹

Ob razdelitvi države na banovine oktobra 1929 se razdelitev na sreze ni spremenila, le da je v Dravsko banovino prišel srez Čačar, medtem ko so sreze Čakovec, Prelog ter Črnomelj dodelili Savski banovini. Pač pa so aprila 1931 iz dela črnomaljskega sreza (območje okrajnega

²⁴ Uradni list Pokrajinske uprava za Slovenijo, št. 49-134/ 1922. – Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 48-161/1924; št. 67-292/1927; št. 66-236/1928). – Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 2. zv., 1924-1925, str. 111.

²⁵ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 10-52/1924; št. 48-161/1924. – Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 2. zv., 1924-1925, str. 111. – Hedvika Zdovc, Prizadevanja občine Trbovlje za ustanovitev sreskega poglavarstva v Trbovljah, Arhivi 24, št. 1, Ljubljana 2001, str. 37-40.

²⁶ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 48-161/ 1924; št. 48-158/1924. – Imena sreskih poglavarjev leta 1924 v: Almanah Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 2. zv., 1924-1925, str. 111.

²⁷ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 67-293/ 1927; št. 69-305/1927.

²⁸ Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 76-313/ 1929. – Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, št. 35-229/1933. – Henrik Steska, Organizacija državne uprave, Ljubljana 1937, str. 73-74, 77-81.

²⁹ Dragotin Trstenjak, Uprava v Sloveniji, v: Spominski zbornik Slovenije: Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 116. – Imena sreskih načelnikov leta 1930 v: Almanah Kraljevine Jugoslavije, 4. zv., str. 299-329, 370.

sodišča Metlika) ter občine Radatoviči iz jastrebarskega sreza, ustanovili metliški srez.³⁰ Ko je bila avgusta 1931 na podlagi spremembe razdelitve države na banovine izvedena prilagoditev narodnostnim mejam, so sreza Črnomelj in Metlika ter občino Štrigova iz sreza Čakovec dodelili Dravski, srez Čabar pa Savski banovini. Del občine Štrigova je bil priključen doljendavskemu, del pa ljutomerskemu srezu. Priključitev nekaj nadaljnjih vasi iz varaždinskega ter čakovskega sreza ptujskemu pa so preklicali.³¹

Nova vlada se je leta 1936 lotila popravkov razdelitve srezov, kar je bilo potrebno zaradi komasacije občin. Do sprememb v banovini je prišlo pri dvanajstih političnih okrajih. Razen tega je bil sedež dravograjskega okraja prenesen iz Prevalj v Dravograd (s 1. aprilom 1937). Poleg tega je vlada odpravila metliški srez, ki je bil najmanjši srez v banovini in je obsegal občine Metlika-mesto, Metlika-okolica, Gradac in Radatoviči ter jih vključila v črnomaljski srez. Hkrati je sresko izpostavo v Škofji Loki spremenila v sresko načelstvo.³²

Že kmalu po ustanovi so občine z območja škofjeloške sreske izpostave prosile, da se pristojnost starešine izpostave razširi tudi na vojaške zadeve in zadeve s področja ministrstva za narodno zdravje. 2. marca 1933 pa so poslale posebno spomenico, v kateri so utemeljevale potrebo, da izpostava postane sresko načelstvo. Prošnjo so utemeljevali s tem, da je samostojen srez dolgoletna želja vseh prebivalcev, da je območje izpostave zaokrožena upravna celota, v katero Kranj ne sodi in so zato "njegove zahteve v najhujšem protislovju s škofjeloškimi" in da je območje izrazito obmejnega značaja. Ministrstvo za notranje zadeve je zelo hitro prošnjo zavrnilo, ker naj bi to terjalo spremembo zakonodaje, povečali pa bi se tudi izdatki v državnem in banovinskem proračunu, kar ni v "sedanjem času rigoroznega varčevanja v državnem in banovinskem gospodarstvu pametno ravnati". Novi minister za notranje zadeve dr. Anton Korošec pa je prošnjo ugodno rešil in 15. avgusta 1936 je

začela uredba o sreskem načelstvu veljati, nato so priredili v Škofji Loki velike slovesnosti. Mestni župan Matevž Ziherl je poudaril, da se je tega dne izpolnila dolgoletna želja vsega prebivalstva škofjeloškega območja, ki vidi v upravni osamosvojitvi boljšo prihodnost v gospodarskem, kulturnem, socialnem in vsakem drugem pogledu. Od tedaj v Dravski banovini ni bilo več sreskih izpostav. Srezu so nato dodelili še občino Črnj Vrh (doslej v okraju Ljubljana), ne pa občine Žiri, kot so predlagali. Srez je tako po štetju leta 1931 imel 23.763 prebivalcev.³³

Leta 1934 je bil sprejet zakon o mestnih občinah, med katere so bile v Sloveniji uvrščene mestne občine Ljubljana, Maribor, Celje in Ptuj. Zadeve državne uprave, ki so jih te izvajale, so ostale iste kot doslej, potem ko je bila naslednje leto preklicana določba, da se določene tozadnevne naloge prenesejo na sreska načelstva, ki so imela sedež v istem mestu. Izjema so bile zadeve po zakonu o društvih, zborih in posvetih, če ni v mestu državne policijske oblasti, ki pa so jih prenesli na sreske načelnike. Naloge državne uprave so spadale v delovno področje predsednika mestne občine, njegov urad pa se je imenoval mestno načelstvo.³⁴

Tako je dočakala Dravska banovina okupacijo leta 1941 upravno razdeljena na petindvajset okrajev, ki se v Sloveniji niso vedno pokrivali z območji okrajnega sodišča; navadno smo imeli dva ali tudi več okrajnih sodišč za en upravni okraj. Leta 1939 je bil po površini najboljšejši okraj Kočevje (s 1.064,67 km²), po številu prebivalstva pa okraj Ptuj (z 69.081 prebivalci), najmanjši po površini okraj Laško (s 309,58 km²) in po številu prebivalstva okraj Konjice (s 21.487 prebivalci).³⁵

Okraje so na zasedenih območjih Spodnje Štajerske, Koroške in Kranjske preoblikovali v okrožja (julija, septembra 1941), v Ljubljanski pokrajini pa obdržali dotedanjo upravno razdelitev skoro nespremenjeno; v Prekmurju so vsakega od obeh okrajev priključili drugi županiji.³⁶

³⁰ Uradni list Dravske banovine, št. 100-399/1929. – Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine št. 36-211/1931.

³¹ Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, št. 53-339/1931; št. 58-380/1931; št. 68-483/1931.

³² Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, št. 88-711/1936, na osnovi § 50 finančnega zakona za leto 1936/37 – Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, št. 35-231/1936; št. 63-489/1936; št. 88-711/1936. – Prim. Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 611-614 (Dodatek).

³³ Zgodovinski arhiv Škofja Loka 63, Občina Škofja Loka, škatla 92. – Slovenec 1936, št. 187 (18. 8.).

³⁴ Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine št. 67-530/1934; št. 27-189/1935.

³⁵ Splošni pregled Dravske banovine, Ljubljana 1939, str. 4-19.

³⁶ Tone Ferenc, Okupacijska civilna uprava na Slovenskem in njeno gradivo, Arhivi 2, št. 1-2, Ljubljana 1979, str. 47-49.